

นิเวศวิทยาแนวลึก

Deep Ecology



Deep Ecology

นิเวศวิทยาแนวลึก

จัดทำโดย

โครงการพัฒนาภาวะการนำด้วยพุทธกระบวนทัศน์

มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป

๒๕๖๒

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สารบัญ

<u>นิเวศวิทยาแนวลึก</u>	<u>4</u>
<u>ภูมิปัญญาพื้นเมืองและพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์</u>	<u>5</u>
<u>กระบวนการแสวงหาความรู้แบบนิเวศวิทยาแนวลึก</u>	<u>1</u>
<u>กระบวนการที่นำคนกลับไปเชื่อมกับธรรมชาติ</u>	<u>3</u>

นิเวศวิทยาแนวคิด

คือปรัชญาธรรมชาติที่เชื่อในความ योग โยสัมพันธ์ของทุกสรรพสิ่ง ธรรมชาติไม่ได้เกิดมาเพื่อรับใช้มนุษย์ แต่มีคุณค่าในตัวเอง และมนุษย์ไม่ได้สำคัญที่สุดในข่ายโยแห่งชีวิตนี้ เราเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศและมีชีวิตอยู่ได้เพราะส่วนอื่นๆ เมื่อมนุษย์ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลางเหนือสิ่งอื่นๆ จึงนำมาซึ่งวิกฤตสิ่งแวดล้อม และวิกฤตด้านอื่น ๆ ทุกวันนี้

แนวคิดที่ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง (Ego-centrism) มองระบบนิเวศเป็นลำดับขั้น มนุษย์คิดว่าตัวเองอยู่บนยอดสุดของพีระมิด สามารถควบคุมสิ่งมีชีวิตและสรรพสิ่งอื่นๆ ได้ โลกทัศน์แบบวัตถุนิยมและแนวคิดที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentricism) มีส่วนทำให้ปัญหาเลวร้ายยิ่งขึ้นไปอีก โลกทัศน์เหล่านี้ฝังลึกอยู่ในระดับจิตใต้สำนึก ทุกอย่างที่มีมนุษย์ทำเป็นไปเพื่อตัวเอง แม้แต่การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ก็มีมาจากฐานคิดที่ว่าต้องรักษาธรรมชาติเพื่อความอยู่รอดของตัวเองเอง แนวคิดสิ่งแวดล้อมแบบเก่าจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน ฉะนั้น ทางออกของวิกฤตนี้จึงอยู่ที่การกลับไปเชื่อมโยงและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติในระดับจิตวิญญาณ ไม่ใช่แค่ในระดับความคิดจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ผู้บริโภคร่วมจะช่วยยับยั้งการสร้างโรงไฟฟ้ามากขึ้นได้



ยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง
(Ego-centrism)



ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลาง
(Eco-centrism)

แนวคิดที่ยึดนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Ecocentricism) คือโลกทัศน์ใหม่ที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศอย่างเป็นองค์รวม มนุษย์จำเป็นต้องเปลี่ยนวิธีมองและวิธีรู้สึกต่อธรรมชาติด้วย เพื่อให้ลงลึกถึงระดับจิตวิญญาณว่า เราเป็นส่วนหนึ่งของข่ายใยชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของระบบ และเราไม่ได้มีคุณค่ามากกว่าสิ่งอื่นๆ ธรรมชาติช่วยเหลือให้มนุษย์อยู่รอดได้ ไม่ได้หมายความว่าธรรมชาติอยู่ต่ำกว่ามนุษย์ ซึ่งแนวคิดนี้มีรากมาจากศาสนาและความเชื่อเก่าแก่ต่างๆ เช่น ศาสนาเต๋าที่มองว่าทุกสรรพสิ่งเชื่อมโยง ทั้งสิ่งที่มองเห็น(ความมี)และมองไม่เห็น(ความไร้)มีบ่อเกิดเดียวกัน จะเข้าถึงเต๋าได้ มนุษย์ต้องไปพ้นชั่วคราว

เป้าหมายอย่างหนึ่งของนิเวศวิทยาแนวลึก คือพัฒนาตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological Sense of Self) ซึ่งต้องใช้ความพยายาม การลงมือปฏิบัติ และการมีวินัย เราต้องก้าวออกมาจากความคิดแบบเดิมและตระหนักรู้อีกขึ้น แค่เปลี่ยนแปลงความคิดยังไม่พอ เราต้องลงมือทำบางสิ่ง อาจเริ่มจากเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น ปลูกต้นไม้ เพื่อให้พลังจากการลงมือปฏิบัติไปบ่มเพาะการรับรู้ในระดับจิตวิญญาณ เพื่อให้เปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก

ภูมิปัญญาพื้นเมืองและพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์

จิตสำนึกด้านนิเวศวิทยาสัมพันธ์อย่างยิ่งกับการเติบโตทางจิตวิญญาณ การทำสมาธิภาวนาก็ช่วยพัฒนาประสาทสัมผัสให้เชื่อมโยงกับธรรมชาติได้ลึกซึ้ง พิธีกรรมและการเฉลิมฉลองก็เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยให้กลับไปสื่อสารหรือสัมพันธ์กับธรรมชาติได้อีกครั้ง แต่โลกสมัยใหม่ทำให้มนุษย์แยกขาดจากสิ่งเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ชนพื้นเมืองทั่วโลกยังประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ และยังมีการเฉลิมฉลองเพื่อแสดงความเคารพและยำเกรงต่อแม่ธรรมชาติและบรรพบุรุษ ชีวิตของผู้คนเหล่านี้ยังสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ การกลับไปสู่ภูมิปัญญาดั้งเดิมจึงเป็นทางออกสำหรับการเยียวยาโลก ผู้เรียนในชุดการเรียนนี้ส่วนใหญ่มาจากสังคมเมืองและมีชีวิตห่างเหินกับธรรมชาติ จึงเป็นครั้งแรกของหลายๆ คนที่ได้สัมผัสกับภูมิปัญญาพื้นเมืองและได้ผ่านพิธีกรรมที่รังสรรค์ขึ้นมาใหม่ เช่น พิธีกรรมรอบกองไฟ และการฟังเรื่องเล่าจากพะตี่จอนิ โอโดเฮา ผู้อาวุโสและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวปูกาเกอะญอ

พะตีจอนิ โอดิเซา ผู้อาวุโสและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของชาวปุกาเกอะญอ เล่าถึงวิธีการทำไร่ทำนาบนดอยของชาวปุกาเกอะญอ เช่น เมื่อตัดต้นไม้ก็จะไม่ตัดเรียบกับพื้นดิน แต่จะตัดโดยเหลือโคนต้นไม้ไว้เสมอ เพื่อให้แตกกิ่งอกใหม่ได้อีกครั้ง และเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จแล้วก็จะย้ายที่ปลูกใหม่ โดยทิ้งไว้เดิมนั้นไว้ประมาณ ๕-๗ ปี เพื่อให้ป่าพักฟื้นกลับคืนสภาพเดิม ก่อนจะกลับมาใช้ที่ดินผืนนั้นอีกครั้ง ด้วยวิธีนี้ ป่าและดินจะยังคงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืนและไม่จำเป็นต้องใช้ปุ๋ยหรือยาฆ่าแมลง นี่คือการทำไร่หมุนเวียนนั่นเอง ปุกาเกอะญอเชื่อว่า ป่า ดิน และน้ำเป็นของธรรมชาติ ไม่ใช่ทรัพย์สินส่วนบุคคล ใครลงแรงทำกินก็มีสิทธิตามธรรมชาติได้เก็บเกี่ยว ก่อนเพาะปลูกทุกครั้ง จึงต้องมีพิธีกรรมขออนุญาตจากเจ้าป่าเจ้าเขา เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วก็ต้องส่งคืนธรรมชาติ และปุกาเกอะญอเชื่อว่าโลกนี้ไม่ใช่ของมนุษย์เท่านั้น เราต้องอยู่ร่วมกับสรรพสิ่งอื่นๆ เมื่อใช้ป่าก็ต้องรักษาป่า กินน้ำก็ต้องรักษาน้ำ กินใช้สรรพสิ่งต่างๆ ก็ต้องดูแลสรรพสิ่งเหล่านั้น อยากรู้ก็ตาม กฎหมายรัฐสมัยใหม่ปัจจุบันไม่อนุญาตให้เปลี่ยนพื้นที่ทำกินไปเรื่อยๆ อย่างแต่ก่อน ทุกวันนี้ปุกาเกอะญอหนุ่มสาวจึงพยายามรื้อฟื้นระบบไร่หมุนเวียนกลับมา เป็นเกษตรธรรมชาติที่มีความหลากหลายสายพันธุ์ในพื้นที่เดียวกัน และยังคงมีพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพธรรมชาติอยู่ในชุมชน

การมีประสบการณ์สดับฟังเรื่องเล่าและภูมิปัญญาดั้งเดิม และมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเล็กๆ ทั้งในยามกลางวันและยามราตรี ทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่อยู่เหนือกว่ามนุษย์ มองไม่เห็นด้วยตา และสามารถสัมผัสได้ถึงจิตวิญญาณของโลกธรรมชาติได้มากขึ้น ความรู้แบบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ทำให้คนเข้าใจธรรมชาติแค่ในระดับข้อมูลและสมอง แต่พิธีกรรมที่ทำในสภาพแวดล้อมจริง ทำให้สัมผัสถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติลงลึกถึงระดับจิตวิญญาณ

กระบวนการแสวงหาความรู้แบบนิเวศวิทยาแนวลึก

โดยทั่วไป นิเวศวิทยาจะกล่าวถึงข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม แต่ อาร์เนอ แนส (Arne Naess) หนึ่งในนักเคลื่อนไหวในขบวนการนิเวศวิทยาแนวลึกเห็นว่า แค่นั้นยังไม่พอที่จะช่วยหาคำตอบได้ว่า เราควรจะอยู่กันอย่างไร เขาจึงเสนอแนวทางแสวงหาปัญญาเชิงนิเวศด้วยกระบวนการประสบการณ์เชิงลึก (Deep Experience) การตั้งคำถามเชิงลึก (Deep Questioning) และความมุ่งมั่นระดับลึก (Deep Commitment) หรือที่แนสเรียกว่า นิเวศปรัชญา (Ecosophy)

ประสบการณ์เชิงลึก หมายถึงจุดเปลี่ยนที่ทำให้เราเกิดความรู้แจ้งและเปลี่ยนแปลงจากข้างใน จนตัดสิ้นใจเริ่มต้นเดินทางสายนิเวศวิทยาแนวลึก เมื่อประสบการณ์นี้เกิดขึ้น เราจะเข้าใจและกรุณาต่อสรรพสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์มากขึ้น ตัวอย่างเช่น เรื่องราวของอัลโด ลีเออโพลด์ (Aldo Leopold) ที่เคยได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลให้หาทางกำจัดหมาป่าทั่วอเมริกา ด้วยเหตุผลว่าหมาป่าแย่งมนุษย์ล่ากวาง ถ้าหมาป่าน้อยลง คนจะได้มีกวางไว้ล่ามากขึ้น ตอนนั้นอัลโดยังเชื่อว่า มนุษย์เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และจะเอาสิ่งมีชีวิตเหล่านั้น

มาใช้ประโยชน์อย่างไรก็ได้ โดยไม่เคยตั้งคำถามกับมันเลย จนกระทั่งวันหนึ่งที่เขายิงหมาป่าแก่ๆ ตัวหนึ่งล้มลง มันล้มลงข้างแม่น้ำ อัลโดรีบวิ่งเข้าไปดู เขามองเห็นประกายสีเขียวจากนัยน์ตาของหมาป่าที่กำลังรอความตาย จากการสบตากับหมาป่าใกล้ตายนี้เอง ประสบการณ์นี้ได้กลายเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงโลกของเขาไปตลอดชีวิต อัลโดกล่าวว่า “ผมนี้กว่าเมื่อหมาป่าอ่อนลง กวางจะมากขึ้น ถ้าไม่มีหมาป่าเลย คงเป็นสวรรค์สำหรับนักล่า แต่หลังจากได้เห็นหมาป่าที่กำลังจะตายพร้อมประกายตาสีเขียว ผมรับรู้ได้เลยว่า ไม่ว่าหมาป่าหรือภูเขาล้วนไม่เห็นด้วยกับความคิดที่เอกนี้” อัลโดตระหนักว่าระบบนิเวศประกอบด้วยสรรพชีวิต ซึ่งไม่ได้มีแค่คนและกวาง แต่ยังมีหมาป่า มีสัตว์อื่นๆ มีภูเข มีแม่น้ำ ฯลฯ ทุกสิ่งล้วนมีคุณค่าในตัวมันเอง ไม่ได้มีคุณค่าเพื่อรับใช้มนุษย์ และนั่นคือครั้งแรก ที่เขารู้สึกเป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติอย่างแท้จริง และทำให้เขาเปลี่ยนจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของรัฐบาล กลายมาเป็นนักเคลื่อนไหวในขบวนการนิเวศวิทยาแนวเล็ก

การตั้งคำถามเชิงลึก หลังจากผ่านประสบการณ์ระดับลึก เราจะตั้งคำถามที่นำไปสู่การตัดสินใจลงมือทำ เช่น ทำไมมนุษย์ถึงยึดเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ทำไมความทันสมัยและลัทธิบริโภคนิยมถึงทำให้เกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อม เราจะผสมผสานโลกทัศน์ใหม่ที่ให้ความสำคัญกับระบบนิเวศเข้ามาในเนื้อตัวเราให้มากขึ้นได้อย่างไร เราจะลงมือทำสิ่งที่แตกต่างไปจากเดิมได้อย่างไร เป็นต้น

ความมุ่งมั่นเชิงลึก ประสบการณ์และคำถามจะนำมาสู่ความมุ่งมั่น และสร้างพันธกิจ เราจะพัฒนาโลกทัศน์แบบนิเวศวิทยาขึ้นมา และส่งผลให้เราพยายามเปลี่ยนแปลงการกระทำเพื่อมีส่วนร่วมในการเยียวยาโลกมากขึ้น ในขั้นนี้ เราจะเชื่อมโยงกับธรรมชาติทั้งกายและใจ วิถีชีวิตและการกระทำจะสอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ



กระบวนการที่นำคนกลับไปเชื่อมกับธรรมชาติ

กระบวนการที่นำคนกลับไปเชื่อมกับธรรมชาติ

โจอันนา เมซี (Joanna Macy) นักกิจกรรมสายนิเวศวิทยาแนวลึกออกแบบเครื่องมือที่เรียกว่า กระบวนการที่นำคนกลับไปเชื่อมโยงกับธรรมชาติ The Work That Reconnects (WTR) เพื่อช่วยให้มนุษย์ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ให้มนุษย์ได้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงโลก กระบวนการทำงานของ WTR มี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ สำนึกขอบคุณ เคารพความเจ็บปวด มองด้วยสายตาใหม่ และก้าวไปข้างหน้า

สำนึกขอบคุณ (Gratitude) ในขั้นนี้คือการใคร่ครวญถึงสิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง ไม่ว่าจะเรื่องในครอบครัว ในที่ทำงาน หรือชุมชน

การเคารพความเจ็บปวด (Honoring our pain) เปลี่ยนประสบการณ์ความเจ็บปวดด้วยการตอบคำถามว่า “สิ่งที่ฉันกำลังกังวลคืออะไร ... เมื่อได้เห็นสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก สิ่งที่เกิดกับธรรมชาติ สิ่งที่ทำให้ฉันเจ็บปวดคือ...” กระบวนการนี้ทำให้ผู้เรียนรับรู้ถึงความเจ็บปวด ความทุกข์ที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ที่โลกกำลังแบกรับอยู่ ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

มองด้วยสายตาใหม่ (See with new eyes) คือการจินตนาการว่าตนเป็นสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น เป็นภูเขาค้นไม้ แม่น้ำ แล้วเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับตนเอง ผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้ผู้เรียนรู้สึกถึงความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับธรรมชาติ หลายคนตระหนักว่าที่ผ่านมามองโลกแบบยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง และถึงเวลาแล้วที่จะต้องหันมาให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ

ก้าวไปข้างหน้า (Go forth) การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่กำลังเกิดขึ้น (the Great Turning) ผู้คนจากทั่วโลกกำลังเคลื่อนไหวแนวคิดนี้ เห็นได้จากชุมชนทางเลือก ชุมชนนิเวศ การศึกษาทางเลือก ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการนิเวศวิทยาแนวลึก ฯลฯ เราสามารถเริ่มได้จากทุกอย่างที่เรามีในขณะนี้ แม้จะเป็นจุดเล็กๆ คนที่ทำงานการศึกษา ก็เริ่มจากงานการศึกษา เช่น นำกระบวนการทัศน์ใหม่ๆ เข้าไปสู่ชั้นเรียน คนที่ทำงานธุรกิจ ก็สามารถนำแนวคิดธุรกิจเพื่อสังคมไปปรับใช้กับองค์กรได้ ทำเท่าที่จะทำได้ แล้วผลจากการลงมือทำจะช่วย ให้จิตวิญญาณเติบโตและขยายพื้นที่การเปลี่ยนแปลงมากขึ้นไปอีก

